

IX Liepājas posms

LIEPĀJĀ 1919. GADA JANVĀRĪ

Liepājā īsu laiku nodzīvojām pie Buševiciem. Kopā ar vecākiem drīz vien noīrējām kādas mājas otro stāvu. Nodzīvojām tur nākamos sešus mēnešus. Māja atradās jūras tuvumā, bet nemierīgais laiks neļāva baudīt dabas jaukumus. Saimniece bija vāciete, kas par politiku daudz neinteresējās.

Bija jā rūpējas arī par maizes darbu. To man sagādāja A. Buševics Liepājas pilsētas valdē. Strādāju tur 1. nodaļā. Veicu saraksti ar vācu iestādēm un kārtoju lietas ar Liepājas vācu Kareivju padomi.

Pēc dažu dienu uzturēšanās Liepājā, kad Rīgu un Jelgavu bija ieņēmusi Sarkanarmija un fronte atradās tikai kādus 50 km no Liepājas, atzinām, ka tagad sociāldemokrātiem jāsaka, kas jaunajā situācijā darāms. Sapulcējās partijas Centralkomiteja, no kuŗas 7 locekļi bijām atbraukuši uz Liepāju. Nolēmām palikt Liepājā un turpināt politisko cīņu par Latvijas neatkarību un demokrātiju. Uzdevām F. Menderam uzrakstīt plašu uzsaukumu, kuŗu pieņēmām galīgā veidā 11. janvārī. Nākamā dienā šo uzsaukumu iespieda Liepājas Strādnieku deputātu padomes laikraksts "Ziņotājs" un 14. janvārī arī baltvācu "Libausche Zeitung".

Uzsaukumā Latvijas darba tautai bija uzsvērts: "Komunistu kaŗaspēks iebrūk Latvijā. Viņi nenāk brīvības un demokrātijas vārdā. Viņi negrib dot Latvijas darba ļaudīm iespēju pašiem lemt par savu likteni. Viņi nāk ar dekrētiem, kas ierobežo brīvību un demokrātiju, un tos izdod Maskavā

iecelta valdība. Viņi nāk no zemes, kas nodzīta sabrukuma stāvoklī, viņi izraisa pilsoņu karu un rada jaunu okupāciju Latvijā".

Vērtējot abas karujošās puses - Sarkanarmiju un vācu reakcionāros algotņus - mēs deklarējam, ka ne viena, ne otra no tām nevēlas radīt demokrātiju Latvijā. "Ja uzvarēs komunistu armija, tā mums neatnesīs maizi un darbu, bet gan pastāvīgu pilsoņu karu. . . Ja turpretim uzvarēs no Vācijas atsūtītais brīvprātīgo karaspēks, tad pie mums tūlīt pacels galvu baronu un lielpilsonības vadītā pilsoniskā reakcija. Tad nav ko domāt par strādnieku šķirai tik vajadzīgajām brīvībām un demokrātisko iekārtu." Vācu reakcionāru spēku uzvara pārvērstu Latviju par nedalītās Krievijas guberņu, uzsaukumā bija rakstīts tālāk.

Kas darāms, lai novērstu abas šīs latviešu tautai nepieņemamās izejas? Uzsaukums ieteica orientēties un meklēt atbalstu starptautiskajā demokrātijā, bet Latvijā "aizstāvēt savas organizācijas pret komunistu partijas diktatūru". Cīņa pret komunistiem bija jāveic strādnieku un bezzemnieku deputātu padomēs, kādas pastāvēja Liepājā un dažās citās vietās Kurzemē. Mēs aicinājām visur neieņemtajā Latvijā vēlē demokrātiskas pašvaldības iestādes - pilsētas domes, apriņķu un pagastu padomes un darīt to vispārējās vēlēšanās. Visām šīm demokrātiski vēlētam pašvaldības iestādēm bija jāsatver Latvijas Satversmes Sapulces vēlēšanas nākotnē. Ar skaidru saukli: "Lai dzīvo demokrātiska republika!" noslēdzās šis neatkarīgās Latvijas viskritiskākajās dienās tautas masās sviestais uzsaukums.

Ar to nepārprotami bija pateikta sociāldemokrātu politiskā līnija. Mēs turpināsim cīņu pret vācu reakcionāriem un krievu un latviešu komunistiem.

Latvijas vēsturē bija sācies jauns, smags un sarežģīts periods - Liepājas posms.

AIZBRAUKŠANAS NEDEĻA

Izšķirties par to, ko darīt, šinīs pašās liktenīgajās janvāra dienās, vajadzēja arī Pagaidu valdībai. Tā 6. janvārī bija ieradusies Liepājā. Ulmanis bija sasaucis virsnieku apspriedi Latviešu biedrībā, lai noskaidrotu, vai iespējama Liepājas aizstāvēšana pret draudošo Sarkanarmijas uzbrukumu. Apspriedē piedalījās arī grupa vecāko strēlnieku virsnieku, pulkvežu un pulkvežleitnantu pakāpēs, kā arī nedaudzi jaunāki kara laika virsnieki, kas strādāja Rīgā nodibinātajā apsardzības ministrijā.

9. janvāra apspriedē visi vecākie virsnieki izteicās, ka Liepāju aizstāvēt neesot iespējams. Vācu kaŗaspēks turpinot izvākties no Latvijas, bet daži simti latviešu kaŗavīri, kas atradās frontē Kalpaka bataljonā nespējot fronti noturēt. Tāpēc Liepāja varot krist jau tuvākās dienās. Šo militārā stāvokļa pesimistisko novērtējumu deva pulkvedis M. Peniķis (jeb Penike, kā viņš toreiz saucās) un reizē arī paskaidroja, ka tāpēc vecākie virsnieki neatrod par vajadzīgu piedalīties turpmākā kaŗā pret Sarkanarmijas iebrukumu, šo virsnieku skaitā bija Hartmanis, Grīnbergs, Ruškēvics, Kļaviņš, Silenieks, Zemītis u.c. Visi viņi atgriezās Latvijā 1919. gada rudenī, iestājās armijā un vairums kļuva par ģenerāļiem. 1919. gada janvāra kritiskajās dienās viņi aizbrauca drošību meklēt Dānijā un Vācijā, bet daži pat Krievijā, lai kaŗotu Deņikina Baltajā armijā. Vienīgi Zemitāns aizbrauca ar tvaikoni "Maiga" uz Tallinu un tur februārī sāka formēt Ziemeļlatvijas armijas vienības. Liepāju aizstāvēt un kaŗu turpināt Kurzemē ieteica vienīgi daži jaunāki virsnieki, to skaitā kapteinis A. Plensners, bet viņu

padomam Ulmanis nepiegrieza vērību.

11. janvāri uz ārzemēm aizbrauca arī ministru prezidents Ulmanis un ministri Pūriņš un Goldmanis, kas devās uz Dāniju meklēt palīdzību pie sabiedrotiem un neitrāliem. Viņiem sekoja arī citi ministri, atskaitot Valteru, kas kļuva par Ulmaņa vietnieku, apsardzības ministru Zālīti un satiksmes ministru Hermanovski. Dažas nedēļas valdības praksē vispār vairs nebija, un tās ministrijas nedarbojās. Uz ārzemēm devās arī Tautas Padomes prezidija locekļi un visi pilsoniskie Tautas Padomes locekļi, kas bija atbēguši uz Liepāju. Viņu skaitā bija arī Zemnieku savienības pārstāvis A. Klīve, kas aizbrauca uz Vāciju, "vervēt kareivjus latviešu kaŗaspēkam", kas, protams, bija nepatiesība.

Latviešu pilsoniskā sabiedrībā bija izcēlusies panika un, kas vien varēja, bēga uz ārzemēm. Ļaudis lielā skaitā devās uz Iekšlietu ministrijas ārzemju pasu nodaļu Graudu ielā, kas nepārtraukti izrakstīja ārzemju pases. Kāda mana draudzene Elvīra Karlsonē (tagad Kanādā), kuŗai bija labs rokraksts, arī bija "pievākta" pie pasu rakstīšanas. Aizgāju viņu satikt un kādu brīdi vēroju daudzos pārbiedētos cilvēkus, kuŗu vienīgā vēlēšanās bija atstāt Latviju un meklēt drošību ārzemēs.

Sociāldemokrati nepiedalījās šinī bēgšanā uz ārzemēm. Tāpēc nepamatoti ir daudzie pārmēti, kādus vēlākos gados un arī trimdā nācās dzirdēt, itkā mēs kritiskajā brīdī esot "dezertējuši". Tieši mēs palikām Latvijā un turpinājām cīņu par neatkarīgu un demokrātisku Latviju un drīz guvām ievērojamus panākumus. Neviens latviešu sociāldemokrats neatstāja Latviju, bet visi tie turpināja politisko darbu Liepājā. LSDSP bija vienīgā latviešu demokrātiskā partija, kas kritiskajā brīdī palika Latvijā un turpināja cīņu pret komunistiem un vācu baroniem.

SOCIĀLDEMOKRATU UZVARA LIEPĀJAS DOMES VĒLĒŠANAS

Nedēļu vēlāk Ulmanis un valdības locekļu vairums, visi vecākie virsnieki. Tautas Padomes pilsoniskā spārna locekļi un lielāks skaits turīgo aprindu latvieši devās uz ārzemēm. Tad Liepājas pagaidu pilsētas valde izdarīja pilsētas domes vēlēšanas. Tās bija jau izsludinātas 1918. gada decembrī.

19. janvāri. 21.331 balstiesīgie vēlētāji piedalījās pirmajās brīvās un demokratiskās vēlēšanās Liepājā, šīm vēlēšanām bija liela nozīme. Tās parādīja tautas patieso noskaņojumu. Bija svarīgi uzzināt, vai pilsētas iedzīvotāji šai nedrošā un sasprindzinātā politiskā gaisotnē vispār būs gatavi vēlēšanās piedalīties. Kā tauta raudzīsies uz dažādajām latviešu politiskajām partijām? Vēlēšanas rezultāti bija sensacionāli. Tie pārsteidza visus. LSDSP saraksts ieguva 11.625 balsis, tātad 54% Līdz ar to, mēs pilsētas domē ieguvām 43 domnieku vietas no kopskaita 80. LSDSP bija ieguvusi absolūtu vairākumu! Tā mūsu partijai bija spoža un iespaidīga uzvara.

Latviešu pilsoniskās partijas Liepājas pilsētas domes vēlēšanās piedalījās ar vienu kopēju, tā saukto "Demokratiskā bloka" kandidātu sarakstu. Neraugoties uz to, pilsoņu saraksts piedzīvoja katastrofālu neveiksmi: par to tika nodotas tikai 1.461 balsis jeb 7%. Pilsētas domē viņi ieguva tikai 6 domnieku vietas. Pārējie kandidātu saraksti bija mazākuma tautībām (vāciešiem, žīdiem, krieviem, lietuviešiem). Par tiem kopskaitā tika nodotas 39%, balsis. Lielākā bija vācu vēlētāju grupa. Tā ieguva 9 domnieku vietas.

Liepājas vēlēšanas uzskatāmi parādīja, ka Pagaidu

valdība un pilsoniskās partijas nebaudīja vēlētāju uzticību. Latviešu vēlētājiem nepatika pilsonisko aprindu līderu bēgšana uz ārzemēm. Viņiem šķita nepareiza Ulmaņa izlīgšanas politika ar vācu okupācijas varu. Tā sevišķi krasi izpaudās 29. decembra līgumā ar Vācijas sūtni Vinnigu. Šis līgums atļāva brīvprātīgo kaņavīru (baltikumiešu) vervēšanu Vācijā un piesolīja viņiem tiesības iegūt Latvijas pavalstniecību. Latvieši bija krasi noskaņoti pret vācu okupantiem un noraidīja militārās varas nodošanu šim vācu militāristu un baronu aprindām. Šāds tautas noskaņojums lika vēlētājiem novērsties no latviešu pilsonības. Vēlētāji dāvāja uzticību sociāldemokrātiem, kas noraidīja izlīgšanas politiku un reizē noteikti nostājās pret padomju diktatūru.

Atzīmēšu, ka būtībā visi pilsonisko aprindu vēsturnieki un memuāru sacerētāji apzināti noklusē nozīmīgās 1919. gada Liepājas vēlēšanas. Viņi nevēlās atzīt vēsturisko faktu, ka Latvijas viskritiskajā brīdī tautas vairākums balsoja par sociāldemokrātiem un atbalstīja mūsu politiku.

Liepājas pilsētas dome ievēlēja pilsētas valdi ar sociāldemokratisku vairākumu. Mūsu partijas Centrālkomitejas loceklis, zvērinātais advokāts un vēlākais Latvijas finanču ministrs Ansis Buševics, tika ievēlēts par Liepājas pilsētas galvu. Pilsētas valdē darbojās vairāki ļoti saprātīgi strādnieki, kā, piemēram, Andersons un Rusulis, vēlākais Tautas Padomes loceklis. Par pilsētas domes priekšsēdi ievēlēja piektgadnieku un vēlāko Saeimas deputātu Andreju Petrevicu. Liepājas pilsētas valde attīstīja rosīgu un sekmīgu darbību. Lai rastu apgrozības līdzekļus, pilsēta aizņēmas naudu no bankām un privātiem tirgotājiem uz turpmāk maksājamo nodokļu rēķina. Pilsēta izlaida apgrozībā pati savu naudu (bonas). Noorganizēja mežu ekspluatāciju, un apstrādātus kokmateriālus eksportēja uz

ārzemēm. No ārzemēm importēja labību un citas pārtikas vielas, šīs importpreces par palētinātu maksu pārdeva iedzīvotājiem. Jāpiemin, ka arī ASV misija Liepājas pilsētas valdes rīcībā nodeva lielāku daudzumu kviešu miltu. Tos izdalīja pilsētas iedzīvotājiem, tādā kārtā atvieglinot grūto pārtikas situāciju.

Janvārī Pagaidu valdība Liepājā faktiski nedarbojās: ministri Valters, Zālītis un Hermanovskis kārtoja tikai savu resoru jautājumus. Pilsētai nācās uzņemties daudzas tādas funkcijas, kas normālos apstākļos jāpilda valstij. Tā, piemēram, pilsēta nodibināja pati savu sargu nodaļu pilsētas īpašuma apsardzībai. To vadīja vēlākais Latvijas valsts kontrolieris R. Ivanovs. Pilsēta uzturēja arī savas tiesas iestādes, pārvaldīja kara un tirdzniecības ostas, noorganizēja priekšzīmīgu skolu tīklu. No ieņemtajiem nodokļiem, 20 proc. tika nodoti Pagaidu valdības rīcībā. Sociāldemokrāti īsā laika posmā pierādīja, ka viņi spēj vadīt Liepāju un līdz ar to iemantoja plašas simpātijas tautā. Pilsētas sociāldemokratiskā valde izveidojās par stipru un nopietnu balstu nule kā dibinātai Latvijas valstij.

Sekmes pilsētas valdes darbos ievērojami stiprināja arī LSDSP politisko nozīmi. 6. februārī mēs uzsākām izdot savu dienas laikrakstu "Strādnieku Avīzi". To izdeva partijas Liepājas organizācija, bet ar Centrālkomitejas pārcelšanos uz Liepāju, tā skaitījās arī partijas oficiozs. Galvenais avīzes ievadnieks bija Fricis Menders. Sākot ar 3. aprīli "Strādnieku Avīze" tika izsludināta arī par Liepājas pilsētas pašvaldības oficiālu izdevumu. Laikrakstam bija liela nozīme, jo tas diendienā uzrunāja un ietekmēja nevien Liepājas pilsētas, bet arī visas Lejaskurzemes (Grobiņas un Aizputes) apriņķu iedzīvotājus. Balstoties uz vispārējās demokratiskās vēlēšanās iegūto tautas mandātu, sociāldemokratija Liepājas posmā kļuva par ievērojamu politisku spēku šīnī "Latvju

zemes pēdējā stūri" (Ēd. Virza). Vācu tautības vēsturniece H. Dopkeviča kādā no saviem darbiem. Liepāju pamatoti apzīmē par tā laika "latviešu sociāldemokratijas galveno cietoksni".

Mēs piedzīvojām mērenu neveiksmi Liepājas Strādnieku deputātu Padomes 12. janvāra sēdē. Tur risinājās stundām garas debates par padomju varu, kas valdīja pārējā Latvijas teritorijā. Bija iesniegtas divas rezolūcijas. Viena bija vecās sociāldemokratiskās Izpildu komitejas priekšlikums, kas izteicās par demokratisks iekārtas nostiprināšanu Latvijā un noteikti noraidīja vienas partijas (lielinieku) diktatūras izsludināšanu. Otru rezolūciju iesniedza Liepājas lielinieki. Tā deklarēja, ka Liepājas padome atzīst 17. decembrī proklamēto padomju valdību Rīgā.

No 87 deputātiem, 27 nobalsoja par sociāldemokrātu rezolūciju, bet 30 - par lielinieku priekšlikumu, 4 deputāti atturējās, 26 deputāti svārstījās. Viņiem bija apnikušas garās debates, un jau pirms balsošanas atstāja sapulci. Izpildu komiteja lieliniecisko rezolūciju nepieņēma un nolika savas pilnvaras. Tika uzstādītas jaunas vēlēšanas un tās lieliniekiem deva vienas balss pārsvaru Izpildu komitejā.

LSDSP agrākie vadītāji vairs nekandidēja, un mūsu frakcija izraudzīja Padomē jaunus kandidātus. Man tika uzdots turpmāk vadīt partijas darbību Padomē. Par savu priekšsēdi jaunā Padome ievēlēja Frici Ozolu (Ziedoni). Viņš bija vecs politisks darbinieks, sabijis kā emigrants Anglijā un tagad darbojās kā nelegālās lielinieku partijas Liepājas komitejas priekšsēdis. Mani ievēlēja par Padomes sekretāru un šinī amatā darbojos nākamās trīs mēnešus līdz Padomes darbības pārtraukšanai. Pilsoņu kaŗa apstākļos lielinieku vadītai Padomei nebija lielas iespējas darboties. Notika tikai dažas padomes kopsapulces un Izpildu komitejas sēdes.

Padomes laikrakstu "Ziņotājs" apturēja uz vācu gubernas valdes un Zaldātu padomes lēmuma pamata. Padomes funkcijas būtībā pārņēma Liepājas pilsētas Dome. Latvijas iekšlietu ministrs M. Valters februārī aizliedza Padomei noturēt savas pilnsapulces. Padome savu darbību izbeidza pēc baronu apvērsuma 16. aprīlī.

1919. gada pirmajos mēnešos latvieši visumā vēl vāji orientējās politikā un bieži grozīja savus uzskatus. Kā spilgtu piemēru minēšu Herbertu Cukuru. Savā laikā viņš bija iestājies par biedru Latvijas Sociāldemokrātiskajā Jaunatnes savienībā (LSDJS), bet drīz sāka tur piekopt klaju lielniecisku propagandu. Tāpēc februārī izšķīrāmies viņu izslēgt no savienības. Kādu laiku Cukurs nozuda, bet vēlāk atkal parādījās Liepājā. Kādā sarīkojumā viņš man pienāca klāt un nodeva " sveicienus no Padomju Latvijas kara komisāra K. Pētersona". Uz manu jautājumu, kur tad viņš ticis ar Pētersonu, Cukurs man atbildēja, ka esot bijis otrā pusē. Pārgājis fronti, nonācis Rīgā un tagad atkal atgriezies atpakaļ Liepājā! Pēc dažiem gadiem šo vīru sastapu Latvijas armijas aviācijas pulkā kā lidotāju. Vēlākos gados Cukurs kļuva gandrīz vai par nacionālu varoni ar savu lidojumu no Rīgas uz Gambiju. Uz personīgu ģenerāļa J. Baloža ierosinājumu viņu paaugstināja kapteiņa pakāpē. Vācu okupācijas laikā nāca atkal jauns spējš pagrieziens. Cukurs kļuva par Rīgas žīdu Geto priekšnieku. Pēc kara viņš bija aizbēdzis uz Brazīliju, kur tika nogalināts mistiskos apstākļos. Juceklīgajos kara un revolūcijas gados, kad notika vairākas varas maiņas, mainījās arī daudzu cilvēku uzskati. Pārāk bieži tie mainījās vējiem līdzī.

Trauksmainajos Liepājas mēnešos, būdams partijas sekretārs, darīju visu iespējamo, lai uzturētu sakarus un saskaņotu darbību Liepājas un Kurzemes atlikušo LSDSP organizāciju starpā. Spēcīgākā no tām bija Liepājas

organizācija ar 400 biedriem, to vidū daudziem rūdītiem pirmskara darbiniekiem. Uz Grobiņu un lauku grupām Aizputes, Grobiņas un Kuldīgas apriņķos, pastāvīgi devās Andrejs Veckalns. Pēc ilgajiem Šveices emigrācijā pavadītajiem gadiem, viņš ļoti vēlējās atkal aktīvi darboties un runāt tautas sapulcēs dzimtenē. Tā viņš katru nedēļu, apkrāviens ar "Strādnieku Avīzes" un partijas literatūras saiņiem, devās isākos un gaŗākos ceļojumos, lai propagandētu Latvijas demokrātiju un neatkarību, šādi ceļojumi prasīja nevien lielu uzņēmību, bet arī drosmi. Landesvēra nodaļas baronu vadībā netraucēti siroja pa pagastiem un vajāja civiliedzīvotājus. Komunistus un sociāldemokratu landesvēristi nešķīvoja. Parasti viņus nošāva bez tiesas un tuvākas izmeklēšanas.

Ļoti rosīgi darbojās arī Latvijas Sociāldemokrātiskā Jaunatnes savienība (LSDJS). Tā toreiz bija lielākā latviešu jaunatnes organizācija. Biju šīs savienības Centrālkomitejas priekšsēdis kopš 1917. gada izveidoju savienības darbību arī Liepājā, kur vēl līdz 1919. gada janvārim LSDJS nepastāvēja. Liepājā gan bija kāda politiski tuvāk nenosakāma jaunatnes organizācija. Ierados kādā tās sapulcē, teicu sparīgu runu par "tekošo momentu" un aicināju sapulces dalībniekus pievienoties LSDJS. Atsaucība bija pozitīva un, tā tika likti stingri pamati LSDJS tālākajai darbībai. Liepājā izdevām arī "Darba Jaunatnes" otro numuru [pirmais iznāca 1917. gada vasarā Rīgā]. LSDJS darbā man liels palīgs bija Pēterpils students A. Štāls. Jāatzīmē, ka visas partijas un jaunatnes organizācijas un to komitejas mitinājās mūsu namā Kūrmājas prospektā. Tur katru dienu norisinājās rosīga darbība, sapulces un sēdes.

Sava demokrātiskā un pretlielinieciskā viedokļa principiālai motivēšanai izdevām slavenā vācu sociāldemokrātijas teorētiķa Kārļa Kautska brošūru "Demokrātija

un diktatūra", kas tikko kā bija publicēta Berlīnē. Šī brošūra mums, latviešu sociāldemokrātiem, bija ļoti svarīgs ierocis visās diskusijās pret komunistiem, nevien tikai Liepājas posmā, bet arī vēlāk 1919. gada vasarā un rudenī. Ļeņins, Trockis. Stučka u.c. Kautski ārkārtīgi neieredzēja un nikni apkaņoja. Kautskis tika rupjiem vārdiem nolamāts par "strādnieku šķiras nodevēju".

CĪŅA PRET BALTVĀCU REAKCIONĀRIEM

Mūsu cīņa vērsās arī pret otru jaundibinātās Latvijas valsts ienaidnieku, proti, baltvācu reakcionāriem. Pēdējos atbalstīja valstsvācu gubernators un vācu brīvprātīgo karašpēka komandieris ģenerālis fon der Golcs.

Baltvāciešu akcijas vadīja viņu "Nationalausschuss", kuŗa vadība atradās baronu rokās. Baronu rīcībā bija Landesvērs, kuŗa jātnieku nodaļas netraucēti siroja pa lauku pagastiem, vajājot un nošaujot nevainīgus latviešus. Sevišķi neģēlīgi landesvēristi vērsās pret demokratiski ievēlētiem pagastu pašvaldību darbiniekiem. Zvērīga slepkavošana norisinājās Ventspilī. Kuldīgā un Saldū, pēc sarkanarmiešu padzīšanas no šīm pilsētām. Te tika noslepkavoti, kā to savās slejās ziņoja "Strādnieku Avīze", cilvēki "desmitiem un simtiem, gan veci, gan jauni, gan sievietes un pusaudži, bez kādas tuvākas apstākļu noskaidrošanas".

Ventspils valstsvācu komandants fon Gordons 26. aprīlī izlaida paziņojumu, ka ikviens "sarkano bandu dalībnieks var tikt no jebkuŗa nosists vai citādā vīzē nomaitāts". Par katru noslepkavoto latvieti komandantūra izmaksāja slepkavām 100 rubļus ostnaudā. Ir viegli izprotams, kāpēc latvieši uz laukiem Landesvēru toreiz sauca

par "landēszvēru"!

Mūsu laikraksts "Strādnieku Avīze" toreiz bija vienīgais preses izdevums, kas nebaidījās publicēt šīs Landesvēra nelietības un zvērības pret civiliedzīvotājiem. Laikraksts pieprasīja vācu karaspēka izvākšanu visdrīzākā laikā un atkārtoti atgādināja vajadzību iesaukt latviešus mūsu pašu Latvijas armijā.

Latviešiem bija nepieciešams savs militārs spēks, kas spētu aizkavēt un savaldīt trakojošos baronus.

Pavisam savādāk uz baltvāciešu neģēlībām raudzījās Pagaidu valdības Liepājā palikušie ministri, kuŗus vadīja M. Valters. Pēc Ulmaņa aizbraukšanas uz ārzemēm, Valters rīkojās vadoties pēc saviem ieskatiem. Viņš bija nosvēries politiski labējo virzienā un tagad noraidīja izlīguma meklēšanu ar latviešu sociāldemokrātiem. Par baltvācu Landesvēra nelikumīgajām izdarībām un latviešu civiliedzīvotāju slepkavošanu viņš klusēja, un likās to nemanot. Valters meklēja labas attiecības ar baltvāciešu vadītājiem aprindām un iesāka sarunas ar vācu "Nationalausschuss'u". Šī reakcionāru grupa bija naidīgi noskaņota Latvijas valstij. Tā bija gatava sadarboties ar Pagaidu valdību tikai tad, ja tā atmet Tautas Padomes demokratisko platformu un pieņem viņu 14 punktos formulētās prasības. Viņi prasīja muižu neaizskaramību, vācu valodai vienādas tiesības ar latviešu valodu valsts un pašvaldību iestādēs un tiesās, kā arī paši savu karaspēku - Landesvēru.

Bez tam baltvācieši vēlējās arī grozīt valdības sastāvu: viņu acīs "lielinieciskie" ministri Zālītis un Goldmanis bija izmetami un aizstājami ar baltvācu ministriem, Nekādā gadījumā Latvijas valdībā nebūtu pielaižami sociāldemokrāti. Satversmes Sapulces vēlēšanu vietā bija iecerēta kāda miglaini formulēta "tautas pārstāvniecība", kuŗā baltvāciešiem pienāktos lielāks

pārstāvju skaits.

Situācija bija bīstama. Ja Valters, un pēc atgriešanās no ārzemēm 1. martā arī Ulmanis, izšķirtos par baltvācu prasību pieņemšanu, tad no 18. novembrī proklamētās demokratiskās un nacionālās valsts nekas daudz vairs nepaliktu pāri.

Mēs nekavējoties uzsākām cīņu pret šīm baltvācu prasībām un Pagaidu valdības šķietamo gatavību ar baroniem izlīgt. Mēs zinājām, ka tiklab Vinnigs, kā arī Golcs izdara mērķtiecīgu spiedienu uz Pagaidu valdību, lai tā piekāptos. Tāpēc bija jādara viss iespējamais, lai glābtu Latvijas valsti un mūsu jauno demokrātiju.

LSDSP vēlējās pastiprināt un paplašināt paīrušās, un savu darbību faktiski pārtraukušās Tautas Padomes bāzi un tās sastāvu. Mēs ieteicām to papildināt ar Kurzemes apriņķu un pilsētu brīvi vēlēto pašvaldību pārstāvjiem. Būtu jāsasauca demokrātiski vēlēto Pašvaldību kongress. Šo priekšlikumu atbalstīja Liepājas pilsētas dome un Grobiņas apriņķa padome. Ja šīs prasības pieņemtu, LSDSP bija gatava atgriezties Tautas Padomē un piedalīties Pagaidu valdībā.

Liepājā un tās apkārtnē sasaucām vairākas tautas sapulces, kuŗās kritizējām Valtera izlīgšanas politiku un aprādījām, ka Tautas Padome par to nekad nebija izteikusies. Liepājā mūsu sapulces rīkojām Leišu Biedrības Lielajā zālē, vēlākajā Tautas namā. Valters, būdams iekšlietu ministrs, sāka pret mums lietot represijas. Uz sapulcēm viņš sūtīja savus ierēdņus, kas pārtrauca runātājus un paziņoja, ka valdību kritizēt ir aizliegts! Liepājas pilsētas valdei Valters piesūtīja rīkojumu, kuŗā uz kaŗa stāvokļa pamata viņš 18. martā aizliedza "katru tālāku rīcību Pašvaldību kongresa sasaukšanā". Grobiņas apriņķa Padomes sēdē, kur arī gribēja apspriest šo svarīgo jautājumu, Iekšlietu ministrijas pārstāvis pavēlēja sēdi pārtraukt un aizliedza jautājuma tālāku

apspriešanu. Divus aprīņa padomes locekļus Valters pavēlēja atstādināt no amata!

Es aktīvi piedalījos LSDSP aģitācijā pret Pagaidu valdības izlīgšanas politiku ar reakcionāriem baltvāciešiem. Atklāti uzstājos vairākās tautas sapulcēs. Tāpēc Valtera bardzība skāra arī mani. Aprīļa sākumā saņēmu rīkojumu ierasties pie Iekšlietu ministra. Tur mani sagaidīja pats Valters, kā parasti grezni tērpies ar baltajām getrām uz korpēm un baltu rozi pie krūts. Teatrāls kā vienmēr, viņš tēloja noraidījušo cilvēku, kam šķietami jāpilda nepatīkams pienākums. Viņš, lūk, esot spiests man paziņot, ka manu kritiku valdība nevarot tālāk pieļaut, tā "graujot valsts pamatus". Viņš esot "spiests" mani izraidīt no Liepājas uz Palangu, robežpilsētiņu, kas toreiz vēl piederēja Latvijai. Viņam tas esot nepatīkami, ievērojot viņa seno draudzību ar maniem vecākiem, bet diemžēl citādi viņš nevarot rīkoties. Klusu ciezdams, noklausījos bargo rīkojumu. Pie sevis nodomāju: kuŗš tad nu īsti grāva pamatus? Pats Valters, kas nelikumīgi, atmetot Tautas Padomes platformu, gatavojās izlīgt ar baltvācu baroniem, vai es, kas viņa kļūmīgo rīcību kritizēju?

Tās pašas dienas (3. aprīļa) "Strādnieku Avīzes" numurā F. Menders savā ievadrakstā "Vārds pilsoniskai demokratijai!" uzaicināja pilsoniskās partijas meklēt saprašanās ceļus ar sociāldemokratiju, nepieļaut izlīgšanu ar baltvācu reakcionāriem, bet gan ievadīt sarunas par Tautas Padomes reorganizāciju. Raksts konkrēti pauda sociāldemokrātu gatavību, tādā gadījumā iesaistīties Pagaidu valdībā. Sadarbībai izstieptā roka tika krasi atgrūsta! Valters spēra nākamo nepārdomāto soli un "Strādnieku Avīzi" aizliedza "līdz turpmākam"! Vienotas frontes vietā pret reakcijas uzmākšanos jaunajai Latvijas demokratijai, Valters vērsās pret sadarbību un uzsāka represijas pret so-

ciāldemokratiem. Izlīgt ar sociāldemokratiem Valters nevēlējās, bet mēģināja pielabināties baltvācu baroniem. Atgādināšu, ka marta un aprīļa mēneša izlīgšanas politiku ar vācisko reakciju un Valtera represijas pret sociāldemokratiem diemžēl atbalstīja arī ministru prezidents K. Ulmanis un visa Pagaidu valdība, kas atkal bija salasījiesies vienkopus Liepājā.

Raksturīgi bija toreiz bieži dzirdētie Ulmaņa vārdi: "jārunā ar grāfu", vai "bez grāfa piekrišanas nevar". Ar grāfu, vācu gubernatoru fon der Golcu, viņš bija gatavs runāt un grāfam paklausīt, bet brīnumainā kārtā nekad nemēģināja sākt sarunas ar Vācijas republikas valdību un prasīt šī Latvijas valstij naidīgā grāfa atsaukšanu. Tas būtu bijis viņa un Pagaidu valdības pienākums. Lai cik dīvaini tas būtu, bet, uzturēdamies divus mēnešus ārzemēs, viņš nebrauca uz Berlīni, lai tur tiešās sarunās ar vācu valdību paustu Latvijas viedokli un prasības.

Tādā kārtā Ulmanis atvieglināja baltvāciešiem un Golca militāristiem netraucēti vīt tālākas sazvērētības pret jauno Latvijas valsti.

Janvāra un februāra mēnesī radikāli mainījās vāciešu militāro spēku sastāvs. Mobilizētie un vairumā demokrātiski noskaņotie kaņavīri, kas atbalstīja vācu sociāldemokratu un Liepājas kareivju padomi, bija demobilizējušies un devušies atpakaļ uz Vāciju. Pāri palicis bija viens vienīgs bataljons un dažas aizmugures iestādes. 19. janvārī, kad Liepājā notika Vācijas Satversmes Sapulces vēlēšanas, vācu kaņavīri ar absolūtu vairākumu nobalsoja par abām vācu sociāldemokrātu partijām: no kopējām 1.309 nodotajām balsīm, 625 saņēma vairākuma SPD, un 128 ieguva Neatkarīgie sociāldemokrāti USDP. Kareivju padomes uzskatus puda arī Liepājas sociāldemokratiskais laikraksts "Die Zeit", kas iznāca laikā no 10. janvāra līdz 6. aprīlim.

1. februārī no Vācijas ieradās jauns kaŗaspēka pavēlnieks un Liepājas gubernators, par kādu Berlīnes valdība bija iecēlusi ģenerāli Rīdigeru fon der Golcu. Viņš bija pazīstams kā monarchists un Somijas strādnieku apspiedējs asiņainajā pilsoņu karā 1918. gada pavasarī. Nebija ne mazāko šaubu par to, ka Golcs ir Latvijas neatkarības noteikts pretinieks. Viņa slepenajos nolūkos ietilpa ar Landesvēra palīdzību gāzt Pagaidu valdību, lai Latvijā atjaunotu vācu muižniecības varu. No Vācijas kaŗa ministra Noskes Golcs bija ieguvis atļauju Vācijā vervēt brīvprātīgos, lai it kā nodrošinātu Vācijas austrumu robežas pret Sarkanarmijas iebrukumiem. Saprotams, ka viņa patiesie, skaļi atklātībā nepaustie nodomi bija daudz plašāki un bīstami Latvijas valstij.

Līdz aprīļa mēnesim Kurzemē bija jau sapulcināti apmēram 6.000 vācu brīvprātīgo. No šiem kaŗavīriem tika izveidota Gvardes rezerves un Dzelzsdivīzija. Kaŗaspēka vienības vadīja reakcionāri virsnieki, kas bija naidīgi noskaņoti nevien pret Latvijas valsti, bet arī pret 1918. gadā proklamēto Vācijas demokrātisko Republiku. Vārdu sakot, īsti pučisti, no kuŗiem varēja sagaidīt tikai to ļaunāko.

Mans uzdevums šai laikā bija uzturēt sakarus ar vācu kareivju padomi, kas jau no paša sākuma nostājās pret Golcu. Nejauši iepazinos un sadraudzējos ar kādu simpātisku baltvācieti, virsnieka vietnieku A. Balti. Viņš mums bija ļoti draudzīgi noskaņots un nereti izpalīdzēja dažādos pasākumos. Atkārtoti publicēju rakstus avīzē "Die Zeit", kuŗos centos vācu lasītājiem apgaismot Latvijas patiesos apstākļus. Diemžēl jau aprīlī Golcam izdevās panākt Kareivju padomes likvidāciju, tādā kārtā atbrīvojot ceļu saviem tālākajiem savvērnieciskajiem plāniem.

Šajā draudīgajā situācijā M.Valters un Pagaidu valdība uzskatīja par svarīgāku uzsākt cīņu nevis pret

apvērsuma draudiem, bet gan pret Latvijas sociāldemokrātiju! LSDSP toreiz neapšaubāmi pārstāvēja Kurzemes latviešu iedzīvotāju vairākumu, tā apkaņoja kā baltvācu muižniecības, tā arī boļševiku centienus, sagraut jaundibināto Latvijas valsti. LSDSP stāvēja par neatkarīgu un demokrātisku Latviju! Pagaidu valdība tobrīd piekopa bīstamu un kļūmīgu politiku.

KALPAKA BATALJONS

Šinī draudīgajā stāvoklī svarīga loma bija latviešu kaŗaspēkam, kuŗu pārstāvēja pulkveŗa Oskara Kalpaka (jeb Kolpaka, kā viņš pats sevi sauca un parakstīja savas pavēles) bataljons frontē.

Kalpaka bataljonā sākumā ietilpa tikai divas rotas [Cēsu un Neatkarības], bet februārī ar jauniem brīvprātīgiem un mazām mobilizācijām sasniedza ap 600 kaŗavīru. šinī skaitā tad bija arī studentu rota, kuŗas nosūtīšanu uz fronti pieprasīja Kalpaks.

Taču baronu vadītājam Landesvēram bija 1.800 un Golca valstsvācu baltikumiešiem (rezerves gvardes korpusam un dzelzs divīzijai) ap 6.000 durkļu. Tātad vācu pārspēks bija liels, un Kalpakam nebija izredzes pretoties vāciešiem un viņu noziedzīgajiem apvērsuma plāniem. Turklāt tas būtu vājinājis pretpadomju fronti, ko kaŗaspēks nevēlējās.

Arī Kalpaka bataljona sociālais sastāvs nebija izdevīgs cīņai pret sazvērniekiem. No Rīgas Kalpakam sekoja galvenokārt turīgās pilsonības jaunekļi un virsnieki, kas turējās pie konservatīviem uzskatiem un negāja cīņā par Latvijas demokrātiju.

Kāds no šiem bijušajiem kalpakiešiem (tagad Nebraskā, ASV) man 1966. gadā atrakstīja vēstuli, kurā cita starpā šādiem vārdiem raksturoja savus kaņāvīrus: "Kalpakiešu vairums bijām turīgu vecāku bērni. Bijām pilsētās uzauguši un mācījušies kopā ar citu tautību, galvenokārt vācu bērniem. Tādēļ arī nebijām naidīgi noskaņoti pret baltvāciem. Studentu rotā iestājāties brīvprātīgi un cīnījāties, lai aizsargātu zemi, savus piederīgos un mūsu mantu, bet nevis lai stutētu Ulmaņa Pagaidu valdību. Kaņa laikā bija jātur vienota fronte, un nebija laika nacionālam šovinismam. Šo iemeslu dēļ aprīlī vācu puča laikā neviens no mums nedomāja skriet uz Liepāju, lai glābtu Ulmani!"

Šī vēstule ļoti raksturīga kalpakiešu, sevišķi studentu rotas korporeļu politiskajam noskaņojumam. Viņi gribēja kauties pret komunistiem un padzīt Sarkanarmiju no Latvijas un to darīt kopā ar baltvāciešiem un valstsvāciešiem. Šī nostāja 1919. gada sākumā izolēja viņus politiski no latviešu tautas vairākuma - strādniekiem un bezzemniekiem. Pēdējie baronos dibināti saskatīja tautas un valsts ienaidniekus.

Tāpēc arī pirmās mobilizācijas neizdevās vai deva tikai nelielus panākumus. Latviešu tautas vairākums toreiz nevēlējās cīnīties kopā ar baronu un vācu okupantu kaņaspēku. Tauta toreiz neticēja, ka vācu mērķis ir cīnīties par demokratiskas Latvijas radīšanu. Notikumu gaita drīz pierādīja šī ieskata pareizību.

Tā nedomāja bataljona komandieris pulkvežleitnants Kalpaks. Pretēji citiem vecākiem virsniekiem, viņš vienīgais uzņēmās bataljona komandēšanu, un parādīja politisku saprātu un ticību Latvijai. Tas notika laikā, kad kapteinis J. Balodis (vēlākais ģenerālis) atteicās to darīt, jo viņam neesot piešķirta lauka virtuvei

Kalpaks 1919. gada sākumā Latvijā bija nepazīstama

persona. Latviešu strēlnieku pulkos viņš nebija dienējis, bet komandējis kādu krievu kājnieku pulku dienvidfrontē Ukrainā. Taču Kalpaks savā īsajā vadības laikā, kas ilga tikai divus mēnešus, parādīja izcilas militāras spējas un labu politiskā stāvokļa izpratni.

Savus politiskos uzskatus Kalpaks bija veidojis 1917. gada demokratiskās revolūcijas laikā. Viņš bija iestājies krievu sociālistu revolūcionāru partijā. Tā bija Demokratiskā sociālistu partija, kuŗas vadonis bija vēlāk padzītās Krievijas Satversmes Sapulces prezidents V. Cernovs. Šīs partijas rindās viņš uzstājās pret lielnieku apvērsumu 1917. gada oktobrī. Decembrī ieradies Rīgā, Kalpaks satikās ar Latviešu Revolūcionāro Sociālistu partijas vadītāju, Tautas Padomes locekli E. Skubiķi.

Pēdējais mani informēja par sarunām un apzīmēja Kalpaku par sociālistu, ar kuŗu varēšot politiski labi sadarboties.

Savu politisko stāju Kalpaks parādīja arī vēlāk frontē. Savā frontes iecirknī un tās aizmugurē viņš veica politisku propagandu, izskaidrojot iedzīvotājiem kuŗaspēka politiskos mērķus. Viņš mudināja lauciniekus iestāties armijā, lai cīnītos par demokrātiju un neatkarību. Kalpaks sludināja agrārās reformas un muižnieku zemju konfiskācijas nepieciešamību. Tā bija radikāla orientācija, ko tolaik neuzdrīkstējās paust Pagaidu valdība.

Raksturīgi, ka šo politisko bataljona darbu Kalpaks uzdeva vadīt vienīgajam sociāldemokratam bataljonā, aktīvam LSDSP darbiniekam, virsleitnantam Pēterim Krievam. Viņš uzticējās sociāldemokratam, kas bija tuvs viņa politiskajiem uzskatiem un nevis kādam no daudzajiem korporeļiem. Krievs veica nozīmīgu politisku darbu, uzrunājot iedzīvotājus piefrontes joslā daudzās tautas sapulcēs.

Kalpaks necieta arī nekādu virsnieku politiskās disciplīnas trūkumu, kas 1919. gada februārī izpaudās dažu korporantu opozīcijā pret demokratisko kara ministru J. Zālīti. Toreiz Balodis ar dažiem korporeļiem ieradās Liepājā un iedrās bez pieteikšanās kara ministra kabinetā, kur prasīja Zālīša aiziešanu. Kad par šo notikumu telefoniski ziņoja uz fronti Kalpakam, viņš pavēlēja Balodim un viņa "apvērsuma taisītājiem" nekavējoties atgriezties frontē. Tad arī Kalpaks deklarēja 24. februārī apsardzības ministram J. Zālītim sava bataljona politisko uzticību Pagaidu valdībai, noraidot dažu korporeļu intrigas pret Zālīti: "Pagaidu valdību mēs aizstāvēsim līdz pēdējai asins pilei. Ministru pārmainīšanu var darīt tikai ministru prezidents Ulmanis" (nevis daži neatbildīgi korporeļi).

Jāaizrāda arī, ka Kalpakam daži kalpakieši vēlāk piedēvēja nostāju un rīcību, kas saskanēja gan ar studentu rotas ieskatiem, bet nevis ar vēsturisko īstenību. Diemžēl, tādā ceļā pēc Kalpaka nāves uzbūra nepatiesu leģendu par Kalpaku.

Pie šīs leģendas pieder arī vēlākais apgalvojums, it kā Kalpaks būtu bijis "pirmais Latvijas armijas virspavēlnieks". Tāda titula viņam nekad nav bijis. Nav jāaizmirst, ka jau 1918. gadā Tērbatā, Igaunijā nodibinājās 1. Valmieras kājnieku pulks. Tas viņam nebija pakļauts, un no tā izauga mūsu Ziemeļarmija, kas kopā ar igauņu armiju slavenajās Cēsu kaujās 1919. gada jūnijā sakāva Landesvēru un fon der Golca baltikumiešus. t. i. tieši tos vācu spēkus, ar kuriem Kalpaka bataljons un vēlāk Baloža brigāde 1919. gadā cīnījās kopējā frontē. Tikai ziemeļnieku spožā uzvara atbrīvoja Kalpaka-Baloža brigādi no pakļautības mūsu vēsturisko ienaidnieku pavēlniekam fon der Golcam un no sadarbības ar baltiešu baroniem.

Konstatēsim, ka pulkvedis Kalpaks politiski stāvēja

tuvu latviešu sociāldemokrātiem un, cik spēdams, centās aizstāvēt latviešu tautas intereses.

Diemžēl 6. martā viņš krita no vācu lodes. Viņa pēcnācējs plkv. J. Balodis bija politiski vājāks un svārstīgāks vīrs, kas pret Landesvēra pučistiem izturējās neitrāli arī izšķirīgo Cēsu kauju laikā.

VĀCU BARONU APVĒRSUMS LIEPĀJA 1919. G. 16. APRĪLI

Baltvācu muižniecība februārī un martā gatavoja apvērsumu. Tās vadoņi vēlējās gāzt Pagaidu valdību un Tautas Padomi un to vietā radīt jaunu valsts iekārtu, kur vācu minoritātei tiktu piešķirta tikpat liela vara kā latviešu tautai. Sazvērestību gatavoja Stokholmā un Liepājā saziņā ar Landesvēru frontē. Sazvērestības priekšgalā stāvēja Vidzemes muižniecības landmaršals Heinrichs fon Strīks.

Šo pirmo sazvērestības mēģinājumu izjauca kāda latviešu ierēdņa Kaimiņa uzmanība, kas 19. februārī, kārtējot muitas formalitātes uz zviedru tvaikoņa "Runeberg", pie kāda zviedru virsnieka Edlunda atrada portfeli ar apvērsuma plānu. Šo zviedru un baronu fon Strīķu aizturēja, bet pašam Strīkam izdevās pazust. Tūlīt šai lietā iejaucās ģen. fon der Golcs un noliedza Pagaidu valdībai bez viņa ziņas un piekrišanas izdarīt jebkādas kratīšanas un apcietināšanas. Ar šo savu rakstu viņš atklāti nostājās sazvērnieku pusē.

Ar visu to Ulmanis un Pagaidu valdība kopā ar Tautas Padomes pilsoniskajām partijām turpināja sarunas ar baltuvācu Nacionālo komiteju, meklējot izlīgumu. Valdības laikraksts "Latvijas Sargs", ko rediģēja Artūrs Kroders, par Strīķa sazvērestības atklāšanu klusēja.

Tā pienāca 16. aprīlis, ko baronu sazvērnieki bija noteikuši par apvērsuma dienu. Pa savas darba vietas logu pilsētas valdē vēroju, ka ap plkst. 15 garām pagāja Ulmanis ar adjutantu, bet pēc īsa brīža atkal ļoti steidzīgi nāca atpakaļ. Vēlāk noskaidrojās, ka Ulmanis gājis uz valdības ēku, bet tā jau bijusi landesvēristu ieņemta. Tad kādas stundas nekas nenotika un ziņu par apvērsumu pilsētas valdē nebija.

Vienīgie, kas šinīs izšķirošās nedēļās atklāti protestēja pret vācu baronu apvērsuma draudiem, bija LSDSP. Mēs par to rakstījām "Strādnieku Avīzē" un prasījām, lai atceļ Vinnigu un fon der Golcu kā baronu sazvērniecisko plānu līdzinātājus un atbalstītājus. Mūsu partijas Centrālkomiteja sūtīja virkni telegrammu mums draudzīgajai USDP - vācu Neatkarīgo sociāldemokrātu partijai Berlīnē, šo informāciju nekavējoties publicēja "Freiheit", neatkarīgo laikraksts, kas asi kritizēja vācu valdības pasīvitāti. Nodibinājām arī sakarus ar Zviedrijas sociāldemokrātu partiju un rakstījām vairākas vēstules tās vadonim Jalmaram Brantingam. Viņš savukārt uzstājās pret vācu baronu sazvērētības perēkli Stokholmā un prasīja noliegt "brīvprātīgo" zviedru avantūristu sūtīšanu uz Kurzemi, lai palīdzētu landesvēristiem. Šos dokumentus un ziņojumus galvenokārt rakstījām kopā ar F. Menderu, būdami abi vācu valodas pratēji.

Kad pienāca paziņojums, ka februārī Berlīnē notiks Neatkarīgo Sociāldemokrātu partijas kongress, mēs deleģējām turp mūsu partijas toreizējo priekšsēdi Dr. Paulu Kalniņu. Viņš tur teica asu runu pret vācu kaŗaspēka vadītāja un sūtņa Vinniga rīcību Latvijā, un prasīja viņu abu atsaukšanu. Pēc tam viņš devās uz Veimāru, kur to pieņēma Vācijas ministru prezidents H. Millers, kas bija pieaicinājis arī pašu Vinnigu, bet P. Kalniņu pavadīja Liepājas Zaldātu padomes pārstāvis leitnants Kvers. Uz mūsu partijas

materiālu pamata Neatkarīgo sociāldemokrātu vadonis, Karalauču advokāts Hugo Hāze iesniedza Vācijas Satversmes Sapulcē interpēlāciju un plašā runā atsedza baltvācu baronu un militāristu noziedzīgos plānus. Nu notikumi Kurzemē kļuva zināmi starptautiskai presei, un miera konference Versajā sāka tai pievērst lielāku uzmanību. Tā, nebūdami toreiz Tautas Padomē, mēs sniedzām lielu atbalstu starptautiskā forumā Pagaidu valdībai un Tautas Padomei cīņā pret apvērsuma draudiem. Ulmanis un Valters turpretim klusēja un turpināja izlīgšanas sarunas ar vācu Nacionālo komiteju Liepāja. Vēl vairāk, 3. aprīlī iekšlietu ministrs M. Valters aizliedza "Strādnieku Avīzes" turpmāku iznākšanu.

Drīz sekoja otrs apvērsuma mēģinājums. 1919. gada 12. aprīlī Liepājā ieradās, it kā "atpūtā", barona Manteifeļa vadītā trieciena grupa (Stosstruppe) un sāka provocēt sadursmes ar latviešu kaŗaspēka nodaļām. 16. aprīlī landesvēristi iebruka valdības ēkā un atbruņoja latviešu apmācības rotas kaŗa ostā. Landesvēristi apcietināja divus ministrus, bet pārējiem izdevās paglābties. Pēc dažām dienām viņi ar K. Ulmani priekšgalā patvērās ostā, angļu kaŗa kuģu aizsardzībā noenkurotā tvaikonī "Saratova". Apcietināja arī sociāldemokrātu vadītājus A. Buševicu, F. Menderu un A. Rudevicu. Meklēja arī mani un manu tēvu Dr. Paulu Kalniņu, bet viņš atradās Berlīnē.

Man pašam izdevās paglābties. Tieši apvērsuma dienā Sociāldemokratiskā Jaunatnes savienība bija sarunājusī ar Liepājas guberņas pārvaldes vācu kaŗavīriem sarīkot futbola sacīksti, šie kaŗavīri bija Kareivju padomes ļaudis un, protams, viņiem nebija nekā kopīga ar landesvēristiem. Līdz plkst. 16, kad sacīkstes sākās jūrmalā, mums nekas noteikts par apvērsumu nebija zināms. Arī pilsētas valdei, kur strādāju, nebija nekādas informācijas un brīdinājuma no

valdības puses. Tāpēc devos uz sacīkstes vietu un piedalījos spēlē, kuŗa, cik atceros, beidzās neizšķirti. Šinī laikā starp plkst. 16 un 18 landesvēristu patruļa bija mani meklējusi dzīvoklī. Tādā kārtā viņiem neizdevās mani apcietināt! Sacīkstes vietā ieradās vairāki LSDSP biedri, lai mani brīdinātu. Turpat kāda veca sociāldemokrate un bijušā emigrante Cīrichē, Olga Pabērza, mani aizveda pie sevis Jaunliepājā, kur patvēros.

No turienes aizsūtīju ziņu A. Petrevicam, kas arī nebija apcietināts, lai apspriestos, ko tagad darīt. Mēs bijām abi vienīgie uz brīvām kājām palikušie LSDSP Centrālkomitejas locekļi, un mūsu rokās tagad uz laiku pārgāja partijas vadība.

Moments bija izšķirīgs un liktenīgs. Jārīkojas bija steidzīgi. Mūsu vecie vadoņi bija apcietināti, un kādas plašākas apspriedes sasaukt nebija iespējams. Ieskatīju, ka mūsu partijai tagad jāmaina līdzšinēja taktika, Ulmaņa izlīgšanas politika bija piedzīvojusi pilnīgu sabrukumu. Izlīgšanas sarunas turpinājās vēl apvērsuma dienā, kad satikās divas delegācijas: latviešu pilsoņi, ar G. Zemgali priekšgalā, un vācu Nacionālās komitejas vīri, kuŗus vadīja advokāts Reisners. Kamēr šīs sarunas risinājās, tikmēr Manteifels arestēja ministrus un ieņēma valsts iestādes! Manteifels un Landesvēra baroni gāza Ulmaņa valdību savā ierosmē. Viņi nostājās arī pret "vecu" vācu politiku izlīgšanas politiku, nolēmuši, ka pienācis laiks ar varu gāzt Pagaidu valdību. Tautas Padomi un Latvijas valsti. Pēc apspriedes Manteifels apcietināja vienu no Nacionālās komitejas vīriem (Samsonu fon Himmelšternu). Viņu atbrīvoja tikai pēc tam, kad tas bija apsolījis "netraucēt" apvērsumu. Visa Nacionālkomitejas darbība nu bija apturēta.

Ar Landesvēra apvērsumu bija radusies pilnīgi jauna situācija. Arī pilsoniskām partijām vajadzēja grozīt savu

stāju un atteikties no savas līdzšinējās politikas. Tagad vajadzēja darīt to, ko sociāldemokrāti prasīja jau kopš decembra beigām: bija jābūt aktīva un bruņota cīņa ar baroniem un viņu atbalstītājiem, valstsvācu militāristiem. Ja latviešu pilsoņi gatavi pieņemt šo viedokli, tad mums jāvienojas kopīgā frontē un jāatgriežas Tautas Padomē. Tad mums atkal aktīvi jāaizstāv gāztā Pagaidu valdība. Mums jāuzsāk plaša kampaņa rietumvalstīs un republikāniskajā Vācijā par mūsu un visas latviešu tautas kopējām prasībām. Nešaubījos, ka tagad plašas tautas masas un arī strādnieki, kas līdz šim bija atturīgi, grozīs savu stāju un ar sajūsmu ies cīņā pret mūžseno ienaidnieku.

Pēc īsām sarunām ar A. Petrevicu man izdevās viņu pārliecināt par manu ieskatu pareizību. Nolēmām steidzīgi sasaukt visu latviešu demokrātisko partiju nelegālu sanākumi, lai vienotos par turpmāko rīcību. Sagatavojām arī gatavu tekstu paziņojumam, kas būtu iespējams un izplatāms Liepājā un laukos. Paziņojuma tekstu uzrakstīju es, un Petrevics tam pievienojās. 17. aprīļa vakara stundā devos uz šo vēsturisko apspriedi kādā privātā dzīvoklī. Te pēc trīs mēnešu pārtraukuma atkal salasījās septiņu latviešu partiju pārstāvji, kopā kādi 20 vīri. Viņu skaitā atceros G. Zemgaļu, O. Biti, J. Akurāteru, E. Freivaldu (vēlāko "Brīvās Zemes" redaktoru) un citus LSDSP pārstāvjus kopā ar A. Petrevicu.

Vispirms noskaidrojām faktiskos apstākļus. Apvērsumu vadīja kāda jauno baronu grupa, kas sevi izsludināja par "Dzimtenes frontes un kaņaspēka drošības komiteju". Bez Kazdangas barona Manteifeļa, tajā ietilpa vēl kādi seši baroni. Pašu apvērsumu atbalstīja un uzbrukumus latviešu kaņavīriem Liepājā izdarīja valstsvācu brīvprātīgo fon Pfefera bataljons. Tas notika ar fon der Golca ziņu un piekrišanu.

Šo informāciju varēja papildināt ar citām ziņām.

Golcs bija jau 3. aprīlī likvidējis vācu Kareivju padomi, bet man palika sakari ar dažiem tās locekļiem, kas zināja apvērsuma aizkulises. Uz manu paslēptuvi Jaunliepājā atnāca virsniekvietnieks Balte un sniedza ļoti vērtīgas ziņas. Pats biju aizgājis uz Vācijas sūtniecību, lai apmeklētu tās preses šefu Kēreru, kas bija uzdevies par SPD biedru. Viņš bija ļoti pārsteigts, redzot mani uz brīvām kājām. Varēja skaidri redzēt, ka viņš zināja par Landesvēra lēmumu mani apcietināt. Es viņam tūlī noprasiņu, ko mēģinājums mani apcietināt nozīmē, un prasīju, lai vācu sūtniecība to nepieļauj. Kērers apjucis atbildēja, ka tas noticis sakarā ar mana tēva ļoti aso uzstāšanos Berlīnē pret Golcu un Vinnigu. Sarunu turpināt nebija nekādas nozīmes, bet biju tagad noskaidrojis, ka arī Vinnigs un vācu sūtniecība atbalsta apvērsumu. Nebija skaidrs, ko darīs frontes kaŗaspēks, Manteifels un daži citi apvērsuma vīri bija apmeklējuši pulkvedi J. Balodi, kas pēc Kalpaka nāves komandēja viņa bataljonu, un mēģinājuši pierunāt piedalīties kādā militārā direktorijā, kuŗā ietilptu Manteifels, firsts Līvens (balto krievu nodaļas komandieris) un Balodis. No pilsonisko pārstāvju paskaidrojumiem bija redzams, ka viņiem ir bažas par Baloža stāju.

Uz mūsu jautājumu, ko tad pilsoņu partijas un Tautas Padome domā darīt, lai izbeigtu apvērsumu un atjaunotu Pagaidu valdības darbību, atbilde bija nevarīga un nogaidoša. Sakari ar Ulmani pilsoņu pārstāvjiem esot tikai sporādiski. Ulmanis slēpjoties pagaidām angļu sūtniecībā un nevēloties no turienas attīstīt kādu "polītisku darbību", jo angļi to negribot. Bet drīz viņš pārceļoties uz citu vietu, tad apstākļi būšot laikam labāki. Ulmanis esot par apvērsumu ar angļu palīdzību informējis sabiedrotos un lūdzis atjaunot "agrāko stāvokli". Sabiedrotie esot to apsolījuši, bet piekodinājuši nelietot nekādus pretestības un varas līdzekļus pret

pučistiem. Tas pēc viņu domām varot kaitēt fronteī pret lieliniekiem. Tāpēc laikam būšot jānogaida līdz Versaļas miera parakstīšanai, tad jau lietas nokārtošoties... Ulmanis tādēļ ieteicot atturēties no "pārsteidzīgiem soļiem". Arī Baloža bataljonam frontē tas esot norādīts.

Mums, sociāldemokratiem, šāda pasīvitāte nebija pieņemama. Tāpēc teicu apspriedē runu, kurā norādīju, ka tagad jāinformē iedzīvotāji par apvērsumu un jāaicina tauta pulcēties ap Tautas Padomi un Pagaidu valdību, "Ja jūs, pilsoņu kungi, tam piekrītat, tad izdosim kopīgu deklarāciju, kuŗu piesūtīsim sabiedrotiem, vācu valdībai un starptautiskai preseī, kā arī izplatīsim Liepājā un frontē," tā apmēram teicu. Uzsvēru: "Jārāda visiem, ka pret baronu apvērsumu stāv visas latviešu partijas". Nobeigumā paziņoju, ka LSDSP tādā gadījumā gatava nekavējoties atgriezties Tautas Padomē un sagaida, lai tā tūliņ uzsāk aktīvi darboties. Iestājās tāds kā svinīgs pārsteigums, piecēlās vairāki pilsoņu līderi un spieda man roku.

Tā bez gaŗām sarunām un līgšanām kritiskajā brīdī, kādas stundas laikā, bija atmesta M. Valtera kļūmīgā politika. Latvijas demokratijas vienota fronte tika atjaunota cīņā pret baronu reakciju.

Pēc kāda mirkļa izņēmu no kabatas kopējās deklarācijas projektu, nolasīju to un ieteicu septiņām partijām to kopīgi parakstīt. Pēc īsām pārrunām visu partiju pārstāvji izteica savu piekrišanu, un to vienprātīgi pieņēma.

Ko tad nu deklarēja "Paziņojums", kas bija uzrakstīts latviešu un vācu valodā? Tur vispirms tika paskaidrots, ka apvērsumu izdarījis Baltijas muižnieku Landesvērs un dažas valstsvācu kaŗaspēka daļas, nolūkā atjaunot latviešu tautai naidīgo Baltijas vācu baronu varu. Septiņas partijas protestē pret to, ka vācu okupācijas vara, fon der Golca vadībā, atbalsta baronu sazvērnīkus. Tās pieprasa, lai Vācijas

valdība un Satversmes Sapulce nepielaiž tādu iejaukšanos Latvijas valsts iekšējās lietās. Latviešu politiskās partijas nepiedalīsies valdībā, kuŗu sastādīs anonīmā baronu "Drošības komiteja". To neatzīst Latvijas iedzīvotāji. Latvijas politiskās iekārtas noteikšana pieder vienīgi demokrātiski vēlētai Satversmes Sapulcei. Līdz tās sanākšanai valsti jāpārvalda Pagaidu valdībai, kuŗas vara atjaunojama.

Pilsonisko partiju pārstāvji paziņoja, ka viņi nespējot šo paziņojumu iespiest un izplatīt. Valdības ierēdņi izklīduši, Krodera "Latvijas Sargs" esot apstājies, un partiju organizācijas nedarbojoties. Atbildēju, ka šo lietu mēs, sociāldemokrāti, nokārtosim, un no rīta paziņojums būs izlīmēts Liepājas ielās.

Naktī no 18. uz 19. aprīli grupa apbruņotu LSDSP biedru ieņēma baptista Opelta spiestuvi, un tur "Strādnieku Avīzes" burtliči slepeni salika un iespieda "Paziņojumu". Pēc tam pilsētas valdei pakļautie ugunsdzēsēji izlīmēja to pa visu Liepāju. Gaismai austot, pilsētā sākās satraukums, jo tagad liepājnieki ieguva īstu skaidrību par pēdējo dienu notikumiem. Landesvēristi lielās dusmās mēģināja "Paziņojumu" noplēst.

Dažas dienas vēlāk saņēmām kādu Pagaidu valdības uzsaukumu tautai, ar puslīdz līdzīgu saturu, un lūgumu to iespiest un izplatīt. Ulmanis saprata, ka viņam nebija citas iespējas, jo vienīgi sociāldemokrāti to spēja izdarīt. Viņš bija ļoti priecīgs, ka sociāldemokrāti atkal ir atgriezušies Tautas Padomē. Ar visām domstarpībām par attiecībām pret muižniekiem, viņš, tāpat kā 1918. gada novembrī, ieskatīja, ka bez sociāldemokrātu līdzdalības Latvijas valsts nav nodibināma. Protams, mēs iespiedām un izplatījām arī Pagaidu valdības uzsaukumu.

VIENS MĒNESIS ZEM ANDRIEVA NIEDRAS APVĒRSUMA "VALDĪBAS" LIEPĀJĀ

Aprīļa beigas bija nenoteiktības pilnas. Pēc dažām dienām noskaidrojās, ka sazvērnieki neaizkar Liepājas pilsētas valdi un netraucē tās tiešo darbību. Saņēmu no savas darba vietas privātu aicinājumu nākt atkal darbā, ko arī darīju. Tur varēja satikt cilvēkus, iegūt jaunākās ziņas un apspriesties. Apcietinātie LSDSP Centrālkomitejas locekļi un citi vēl atradās apcietinājumā. Landesvēristi bija atkārtoti mani meklējuši dzīvoklī, bet es tur neuzturējos. Reiz notika arī komisks gadījums. Biju aizgājis uz mājām, kur pēc kāda laika pie durvīm zvanīja. Kad tās atvēru, tur stāvēja divi landesvēristi ar šautenēm un prasīja pēc Brūno Kalniņa. Sapratu, ka viņi mani nepazīst. Tāpēc pārdoši atbildēju, ka viņš izgājis. Abi landesvēristi ar šo paskaidrojumu apmierinājās un noteica: "Nu, tad mēs atnāksim citu reizi". Es, protams, steidzos atstāt dzīvokli, un tā mani atkal neapcietināja.

Baloža stāja pēc kādas nedēļas noskaidrojās. Viņš atsūtīja uz Liepāju trīs virsnieku delegāciju, kurai bija uzdots "noskaidrot, kas Liepājā noticis", šie virsnieki (Luters, Galindoms un Mežciems) apmeklēja vispirms angļu militārās misijas vadītāju majoru Kenanu un tad Pagaidu valdību. Pēc tam Mežciems ieradās arī Tautas Padomes frakciju biroja apspriedē un ziņoja par sarunām un stāvokli frontē. Pēc tam delegāti iesniedza "Drošības komitejai" paziņojumu, ka pulkvedis J. Balodis atsakās piedalīties militārajā direktoriņā, bet atbalsta Tautas Padomi un tās iecelto Pagaidu valdību. Līdz ar to izjuka baronu apvērsuma pirmais variants.

Es šinī apspriedē piedalījos kā LSDSP pārstāvis.

Atheros, ka tur noskaidrojās Baloža vilcināšanās. Kas Liepājā notiek, to viņš zināja no sarunas ar H. Manteifelu un citiem sazvērniekiem, kas pie viņa ieradās pāris dienu pirms apvērsuma. Bez tam nebija nekādas vajadzības skaidrot apstākļus veselu nedēļu pēc apvērsuma, kad visi gaidīja no dienas uz dienu, ko darīs Balodis. Tagad Baloža delegācija bija noraidījusi piedalīšanos baronu pučā, bet arī atteikusies ar savu brigādi uzstāties pret to un atjaunot Pagaidu valdības varu.

Šinī situācijā sabiedrotie varēja likt "runāt ieročiem". Latviešu virsnieki toreiz visi ieskatīja, ka angļu flotei Liepājas reidā bija tik liels pārspēks, ka viņi varēja atjaunot Ulmaņa valdību. Bet sabiedrotie to nevēlējās, jo viņi negribēja iejaukties Latvijas iekšējās cīņās, bet vēlējās izmantot Golca kaŗaspēku lielnieku izdzīšanai no Latvijas, 27. aprīlī Liepājā ieradās Vācijas kaŗa ministrs, SPD vīrs Noske. Pie viņa, vācu sūtniecībā, aizgāja mūsu pārstāvji A. Buševics un F. Menders. Kā viņi pēc tam ziņoja, tad viņiem bijusi gan gaŗa saruna, bet nekādus panākumus viņi nebija guvuši, jo Noske aizstāvējis Golca rīcību un nav spēris nekādus solus pret apvērsumu. Noske izrādījās tikpat nelabvēlīgs Latvijas neatkarībai un demokratijai kā Vinnigs.

Golcs un Manteifels turpināja sazvērnieku valdības sastādīšanu. Apcietinātos tomēr Golcs atbrīvoja. Pučisti nolēma varu nodot latviešu melnsimtniekam Andrievam Niedram un likt viņam sastādīt valdību uz kompromisa pamata: tanī vajadzēja ietilpt vienai trešdaļai ministru no Ulmaņa valdības, vienai trešdaļai no vācu baroniem un vēl vienai trešdaļai no latviešu reakcionāriem. Tad Niedra griezās pie Ulmaņa un iesāka ar viņu sarunas par "koālicijas" valdības izveidošanu. Mums visiem par lielu pārsteigumu Ulmanis šādās sarunās ielaidās! Viņš domāja, ka ir jāsalīgst ar vāciešiem, jo citādi nevarēšot ieņemt Rīgu, un Pagaidu

valdībai neesot pietiekami daudz karaspēka, lai vāciešus padzītu.

Sociāldemokrati aizrādīja, ka ir otra iespēja: Pagaidu valdībai un Tautas Padomei jāpārceļas uz Tallinu un no turienes jādodas uz Ziemeļlatviju. Tur maija sākumā demokratiskās Igaunijas armija bija ar pašu spēkiem izdzinusi Sarkanarmiju no visas Igaunijas un ieņēmusi arī Valku, Valmieru, Rūjienu un citas Ziemeļlatvijas pilsētas. Kopā ar igauņu armiju cīnījās mūsu ziemeļbrigāde - Valmieras pulks. Tā izdzina lielniekus no Malienas, bet Cēsu pulks spieda viņus atpakaļ Rīgas virzienā. Ulmanis šo mūsu priekšlikumu noraidīja. Nesekmīgas bija arī vairākas sarunas ar dažiem Tautas Padomes locekļiem.

Tanī pašā laikā tautā bija noticis politisks lūzums, un vairums prasīja, lai valdība un Tautas Padome mēģina ar pašu spēkiem pretoties. Dažas karaspēka vienības nepadevās vāciešiem: Liepājas kara ostā un aizmugures komandantūrās. Piemēram, Durbes komandants, virsleitnants Ozoliņš, atsita vācu karaspēka uzbrukumu, pie kam vāciešiem bija kritušie un lielāks skaits ievainoto. Nošauto vidū bija arī viens no landesvērītu apvērsuma vadītājiem un "Drošības komitejas" vīriem - barons Reke. Ziņa par Durbes kauju radīja sajūsmu apkārtējos iedzīvotājos un sevišķi Liepājā.

Tajās dienās notika arī kāda klusa izlīgšana ar tiklab politisku, kā personīgu raksturu. Pie manis pilsētas valdē ieradās leitnants Sergejs Staprāns, viens no nacionālo virsnieku aktīvistiem vecajos strēlnieku pulkos 1917. gada revolūcijas laikā. Viņš bija kādu laiku Krievijā darbojies nelegālajā Krievu virsnieku organizācijā, bet nesen šķērsojis fronti, un bija iecelts par latviešu karaspēka izlūkošanas nodaļas vadītāju. Viņš mani uzrunāja apmēram šādiem vārdiem: "Esmu tagad nācis ar jums izlīgt un turpmāk strādāt kopā pret vāciešiem." Es piecēlos un draudzīgi sniedzu

viņam roku. Ar šo rokas spiedienu ievadījām ciešu sadarbību visam lielajam 1919. gadam un arī tālākam laikam, līdz pat 1928. gadam, kad šis izcilais kaņavīrs atstāja Latviju. Viņš mira pēc Otrā pasaules kara Buenos Airesā.

Staprāns atzina, ka mums drīz var iznākt bruņota sadursme ar vāciešiem un nedristiem, kāpēc laikus jāpārslēdzoties uz nelegālu darbību. Viņš zinot, ka man un sociāldemokrātiem esot lieli piedzīvojumi šinī laukā, bet pilsoņu partijām tādu neesot, un Pagaidu valdība izturoties pasīvi. Patlaban Liepājā, bez sociāldemokrātiem, neko reālu nevarot panākt, pat uzsaukumu citi iespiest nespējot. "Tādēļ jau tagad 'jūs pēkšņi esat kļuvuši populāri' uz 'Saratova', pat pie Jāņa Goldmaņa", Staprāns smaidīdams piezīmēja.

Drīz pēc tam ieskatīju, ka pienācis laiks sākt strādnieku rotas dibināšanu un slepenu apmācīšanu. Par apbruņojumu solīja gādāt Staprāns. Izlaidu slepenu uzaicinājumu kādam simtam jaunekļu, kas bija Sociāldemokrātiskās Jaunatnes savienības (LSDJS) biedri, un lūdzu arī mūsu partijas Liepājas komiteju informēt savus jaunākos biedrus, uzaicinot viņus sapulcēties partijas telpās Kūrmājas prospektā 34. Tur viss divstāvu nams bija mūsu rokās, un nekādas Landesvēra kratīšanas nebija notikušas. Tāpēc ar zināmu piesardzību varēja rīkoties. Atsaucība bija ļoti liela: gandrīz visi aicinātie bija ieradušies un labprāt sekoja manam aicinājumam brīvprātīgi iestāties Liepājas Strādnieku rotā.

Rotas militāro apmācību uzņēmās kāds frontē ie-vainots virsnieks, virsleitnants Preisbergs (vēlāk advokāts Rīgā), kas bija veselības atpūtā kara slimnīcā. Apmācības notika veco fortu laukumā jūrmalā (vēlākajā "Olimpijas" sporta laukumā). Maija pirmajās dienās rotā bija jau vairāk nekā 200 sociāldemokrātu brīvprātīgo kaņavīru. Staprāns mūsu formēšanos pieteica "Saratovam", t. i. mūsu kaņaspēka

vadībai. Palaikam sasaucām vadu komandieru apspriedes, kuŗiem sniedzām sīkāku informāciju par politisko stāvokli un mūsu uzdevumiem. Mūsu rotai bija liela politiska nozīme. Mēs bijām vienīgā latviešu partija, kas saformēja militāru vienību no saviem biedriem, kas jaunās valsts visgrūtākajā brīdī bija gatavi ķerties pie ieročiem, lai gāztu Niedras "valdību" un Landesvēra varu un atjaunotu Latvijas demokratisko brīvvalsti. Šī lieta savīļņoja Liepājas strādnieku lielāko daļu.

Baroni starplaikā nespēja sastādīt valdību, kuŗas priekšgalā būtu latvietis un kas būtu pieņemama kā kompromiss sabiedrotajiem, sevišķi vāciešiem draudzīgajam amerikāņu pulkvedim Grīnam. 27. aprīlī šo bezvaldības stāvokli izbeidza paziņojums par krievu prokuroru O. Borkovski kā "ministru prezidentu" un sešiem reakcionāriem latviešiem, vāciešiem un žīdiem kā valdības locekļiem.

Taču 29. aprīlī no apspriedes Tukumā ar Landesvēra virsstābu Liepājā ieradās Andrievs Niedra un uzsāka jaunas sarunas ar Pagaidu valdību par kompromisa priekšlikumiem. Tās neizdevās, jo Niedra prasīja Ulmaņa, Goldmaņa, Zālīša u.c. izmešanu no valdības. Tad Niedra saziņā ar baroniem atteicās no izlīgšanas un 11. maijā izziņoja jaunu desmit ministru valdību. Tur bez Borkovska vīriem vēl bija daži jauni. Latviešus pārstāvēja mācītājs J. Kupčs, ārsts T. Vankins un jurists J. Ansbergs. Raksturīgi, ka jaunajā apvērsuma valdībā bija divi mācītāji, bet Pagaidu valdībā un Tautas Padomē tādu nebija nevienai Toreiz baznīca saistījās ar Latvijas valsts nodevējiem.

Dienu vēlāk jaunais "ministru prezidents" pēkšņi pazuda! Septiņas dienas Niedra bija nezināmā prombūtnē un atradās tikai 17. maijā. Viņu bija "nozagusi" un aizvedusi Staprāna vadīta latviešu virsnieku grupa. Slīpētais reakcionārs un izcilais kāŗšu spēlmanis bija iekritis slazdos,

un viņa valdība nespēja sākt darboties.

Bija noticis šāds mūsu virsnieku grupas pretgājiens: pie manis bija griezies Staprāns, aicinādams atbalstīt Niedras nozagšanu. Protams tam piekritu. Staprāns arī vēlējās, lai mana rota uzņemtos Niedru turēt slepenā apcietinājumā pilsētā, kamēr sagūstīto nogādās uz tvaikoni "Maiga", kas viņu aizvedīs uz Tallinu. Tur viņu nodos Ziemeļlatvijas brigādes komandiera, pulkveža Zemitāna rīcībā, kas sastādīs kara tiesu valsts nodevēja tiesāšanai.

Šinī akcijā piedalījās seši virsnieki: virsleitnanti un leitnanti Staprāns, Ozoliņš (Durbes komandants), Austrics, Caunītis, Jansons un Klucis. Viņi uzstājās kā patstāvīga "nacionālo teroristu" grupa (bez Ulmaņa piekrišanas), kuŗas mērķis bija cīnīties pret vācu apvērsumu. Viņi maija pirmajās dienās sarakstīja kādu uzsaukumu, kuŗa iespiešanu un izplatīšanu nokārtoju ar sociāldemokratu burtliču palīdzību.

Staprāns bija ievilinājis Niedru kara ostā, bijušajā flotes virsnieku klubā, it kā uz virsnieku sapulci, kuŗu Niedra varētu uzrunāt un pierunāt pieslieties viņam. Kad Niedra ieradās, virsleitnants Ozoliņš, nacionālo teroristu grupas vārdā, paziņoja viņam, ka viņš kā valsts nodevējs tiek apcietināts. Mācītājs gan izrāvis revolveru, lai šautu, bet visi pārējie virsnieki arī pacēluši savus revolverus. Tad Niedra padevies. Staprāns viņu aizvedis caur pilsētu uz ostu, draudot uz vietas nošaut, ja viņš mēģinātu bēgt, un no turienes uz "Saratovu". Tur viņš gribējis Niedru nodot Ulmanim, bet tas kategoriski atteicies ar viņu runāt, jo "ko tad teiks angļi". Tad Staprāns bijis spiests Niedru atgādāt no "Saratova" atpakaļ, un viņš novietots kādās lauku mājās Šķēdes jūrmalas tuvumā, lai no turienes nogādātu jūrā uz "Maigu", aizvešanai uz Igauniju. Uz Liepāju viņu neveda, kā bija paredzēts sākumā. Pirms tam no viņa ņemts paraksts par atsacīšanos no ministru prezidenta amata.

Manās rokās vēl šodien ir šī atteikšanās raksta noraksts, kam šāds saturs:

"Latvijas Tautas Padomes prezidijam.

Ar šo paziņojumu Jums, ka sakarā ar šīs dienas Tautas Padomes lēmumu es kā Latvijas Ministru prezidents nolieku savas pilnvaras un valdības varu Latvijas Tautas Padomes rokās.

Andr. Niedra 12. maijā. 1919.g."

Niedras atteikšanās rakstu Staprāns jau vēlā vakara stundā nodeva Ulmanim. Niedras pazušana Liepājā bija sensācija un radīja lielu sajukumu viņa valdībā un vācu aprindās. Turpretī latvieši par to priecājas. "Strādnieku Avīze", kas kādu laiku atkal sāka iznākt, par Niedras pazušanu un atteikšanos vēstīja iedzīvotājiem un visādi zobojās.

Diemžēl pēc nedēļas Niedram izdevās izbēgt un atgriezties savas "valdības" priekšgalā. Kaut kādu neparedzētu apstākļu dēļ, Niedru no lauku mājām nenogādāja uz "Maigu", kas velti nogaidīja piecas stundas jūrā un tad aizbrauca tālāk. ("Maigas" kapteinis, K. Alles, 1921. gadā izceļoja uz ASV, tagad dzīvo Floridā). Niedra pēc tam apsardzībā turēts lauku mājās vairākas dienas. Kādu vakaru tas izlicies slims un naktī lūdzis viņu izlaist uz brīdi sētā nokārtot savas dabiskās vajadzības. Apsargātājs viņu izlaidis, bet tad Niedra tumšā naktī, tikai kreklā un bez brillēm, aizbēdzis, un no kādām lauku mājām izsaucis vācu policiju, kas pliko "prezidentu" aizgādāja uz Liepāju, Niedras izbēgšanā vainojama virsnieka J. neuzmanība.

Niedras nozagšana bija smags politisks trieciens, kas stipri mazināja viņa ietekmi un aizkavēja Golca plānus. Fronte bija jau aizvirzījies līdz Lielupei, un lielinieki bija izdzīti no Tukuma un Jelgavas. Bet pāriet uzbrukumā pret

Rīgu Golcs nevarēja bez Niedras valdības. Šai valdībai vajadzēja legalizēt vācu uzbrukumu un viņu faktisko varu Rīgā, pēc galvaspilsētas ieņemšanas.

Sociāldemokrāti jau maija sākumā prasīja, lai Tautas Padomes prezidijs sasauca Liepājā oficiālu Tautas Padomes plenārsēdi, kas deklarētu Pagaidu valdību par vienīgo likumīgo un prasītu baronu apvērsuma likvidēšanu. Pēc ilgākas vilcināšanās pilsoņi šo mūsu prasību pieņēma, un Tautas Padomes viceprezidents G. Zemgals plenārsēdi sasauca 12. maijā. Liepājas pilsētas valdes namā. Niedra uz to reaģēja ar paziņojumu Zemgalam, ka viņa "valdība" aizliedz Tautas Padomei sapulcēties uz šo sēdi. Bet 12. maija agrā rītā Niedra nespēja rīkoties, jo "nacionālie teroristi" viņu apcietināja un aizveda. Tā arī nekādi soļi pret Tautas Padomes sēdi netika sperti, bet fon der Golcs pats neuzdrošinājās atklāti iejaukties un Tautas Padomi izklīdināt.

Piedalījās šinī svarīgajā sēdē kā viens no 19 LSDSP pārstāvjiem. Sēde bija pilntiesīga, jo tur no 102 Tautas Padomes locekļiem piedalījās 66. Bez sociāldemokrātiem klāt bija 3 Bunda žīdu sociālisti, visas latviešu pilsoniskās partijas, 5 vācu progresisti un 2 žīdu tautas partijas pārstāvji. Viceprezidents G. Zemgals atklāja sēdi plkst. 15:30. un tā turpinājās bez traucējumiem. Klāt bija arī Sabiedroto misiju un Vācijas sūtniecības pārstāvji, kā arī laikrakstu korespondenti. Noskaņojums bija pacilāts, visi saprata, ka gaidāmi svarīgi Latvijas priekšparlamenta lēmumi, ar kuriem būs jārēķinās tiklab sabiedrotiem, kā arī Vācijas valdībai. Atceros, ka man pienāca klāt vācu sūtniecības preses padomnieks Kērsers un uztraukts jautāja: "Sakiet, kas tad šeit īsti notiks?" Mēs, sociāldemokrāti, bijām priecīgi, ka nu sāk darboties iekšējie spēki un ka Tautas Padomes lēmumiem būs noteicēja nozīme, kas jāievēro arī Ulmanim un Pagaidu valdībai. Izlīgšanas politiku ar vācu muižniecību nevarēs

turpināt.

Tautas Padomē, LSDSP vārdā, F. Menders teica skarbu runu pret apvērsuma vīriem un fon der Golcu, kas atbalsta viņu noziedzīgo darbu. Līdzīga satura runas teica arī visu pārējo frakciju runātāji. Menderam šoreiz bija lielākā piekrišana. Oficiālajā protokolā teikts: "Sekoja ilgi, nerimstoši aplausi". Tautas Padome pēc tam pieņēma vienprātīgi rezolūciju par stāvokli Latvijā, kuras sacerēšanā piedalījās F. Menders. Tur cita starpā bija uzsvērts, ka likumīgo Pagaidu valdību gāzis Landesvērs ar fon der Golca valstsvācu karaspēka aktīvu palīdzību. Tālāk Tautas Padome deklarēja, ka tā neatzīst Niedras sazvērnieku valdību. Tā prasa Tautas Padomes ieceltās Ulmaņa valdības atgriešanos darbā, par ko gādāt aicināja sabiedroto un Vācijas republikas valdības. Bez tam Tautas Padome pieņēma manis ierosināto, sociāldemokrātu frakcijas priekšlikumu, izteikt atzinību Latvijas armijai par viņas izturēšanos pēc 16. aprīļa un nešaubāmu pārliecību, ka viņa būs arī turpmāk "Latvijas demokrātiskās valsts sargs". Ar šiem lēmumiem, kas skaidri un nepārprotami pauda Latvijas tautas un tās likumīgo valsts orgānu ieskatus un prasības. Tautas Padome vakarā izklīda, lai tikai pēc 2 mēnešiem pulcētos Rīgā.

Tajās dienās pienāca arī svarīga un priecīga zina, ka Sociālistiskās Internacionāles konferencē Amsterdamā manam tēvam bija izdevies iegūt šīs lielās un ietekmīgās organizācijas vienprātīgu lēmumu, kas prasīja neatkarību un demokrātiju Latvijai, Igaunijai un Lietuvai. Tā bija pirmā atzīšana starptautiskā forumā, vēl ilgi pirms mūsu valsts atzīšanas *de jure* un uzņemšanas Tautu Savienībā. Pirmā starptautiskā organizācija, kas atzina mūsu valsts neatkarību, bija starptautiskā sociāldemokrātija, šim Amsterdamas lēmumam bija arī liela praktiska nozīme, jo tagad mums bija nodrošināts sociālistu atbalsts visos Eiropas parlamentos.